

**ЗА ПЪТЯ И „ДВАТА ГЛАСА” В ПОЕТИЧЕСКИЯ СВЯТ НА
ИВАН ЦАНЕВ**

Пламен Пенев Пенев

**ABOUT THE WAY AND THE "TWO VOICES" IN THE POETIC
WORLD OF IVAN TSANEV**

Plamen Penev Penev

Abstract: The text is a synthesized literary-historical touch, introducing into the nature of one of the most contributing contemporary Bulgarian poets. Which is a humanism-apology of the human and the complete man, and the poetic language in the books for children and for the "adults" is two sides of the indivisible creative development. With the lyrical subject of the "big world" the real entry into the poetic essence, reached in the children's books, is prepared. And what cannot be called by the voice of the "big man" is already possible by the voice of the "child/ characteristic of the child." There the achieved peace was achieved, the existential, tragic loss was overcome. The ideological and aesthetic creative integrity has been achieved simultaneously with the rounded double-headedness of this dualistic lyrical duet.

Key words: lyrical duet and Way, the "big man" and the voice of the child

Едни от най-проникновените, писани за автора въобще, провиждащи, дълбоки и категорични са страниците на Светлозар Йгов за Иван Цанев в една още ранна 1977 година от творческото развитие на поета: „...в него живее едно чувство за природа, за откритите и естествени пространства, което бе характерна черта на българската преимуществено рустикална – битова и културна традиция. Пролетната вода, дървото на хълма, тишината зелена, гласовете на щурците, скърцащи каруци в залеза на гроздобера, отминаващи ята, жълти стърнища... – тези и подобни са образите, даващи плътта на Иван-Цаневия поетичен свят... В неговата поезия природният свят живее облагороден от хуманистичната култура. Затова неговите природни символи – пролетната вода, дървото на хълма, водопадът, щурчето... – не са просто природни обекти, одухотворени образи на естеството, превръщат се във високи символи. Те са не просто спомени от минали мигове на пантеистично приобщаване към света, а

и копнежено озарени върхове – символ на красота, доброта и истина... познанието не издълбава пропаст към света, а е по-надежден мост към неговата красота и мъдрост... един свят, чист и бистър, такъв какъвто може да бъде видян само със свежите сетива на детето, е и едновременно осмислен със зрелия ум на мъдреца...” (сп. „Родна реч”, 1977). Още със стаеното рисуване на „малките неща”, съположени пълноценно и плътно в „големия свят” тази поезия носи същността на детското и иманентно наличната природа на „детската поезия”, вписана в най-високите образци на традицията. Също така в над половината от стихотворенията, с не единствен, но основополагащ тематичен поток, се откроява и е определяща за цялото, формираща го, тази „детска тоналност”. И при разгръщане, текстологично-творческо, на това движение, и като определяща тенденция, то е и за да окръгли цялостния поетически език, и също (да) разкрие/разкрива същностните творчески интенции – през докосване до „невидимото” и чрез смирено-извисеното му назоваване/рисуване, което тук е посочено за център на творческия свят и единосьща, движеща началата ос, съположена във видимия „голям свят”. А това, тази синхронизиращо-извисяваща, изначално изповядвана смирена доброта е определена за единствена създаваща живот и свят, тя занимава/осмисля поетовия и реален свят. Освен това прагът на „детската тоналност” и основа у Иван Цанев е езиково-образната и мирогледно-емоционална същност на самата му поезия, и съставя цялостния ѝ облик. Тази „детска тоналност” е въобще тъканта ѝ и в същината си текстологично съществува, за да я сHEME/ореалности, изказно-смыслово да докаже така съществуването ѝ, като другото име на човешката и световна същност и смисъл, разкрит и защитен през магичността и другата истинска негова същност на този свят. „Детските” и „други” книги на поета окръглят промисъла с взаимно осмислящо се и неделимо цяло. И още на текстологично-стихово ниво е проследимо това движение „от-към”, линейно и едновременно оставащо и в двете си състояния: с гласа на „големия човек” в/виждащ света като голям и реален, материално тежък, плътен свят, някак приглушено и смирено погаснал откъм вътрешната си магична озареност и светлина, но все така със свое стаено сърце на детето и детското; глас на „големия човек” с тревожността и вътрешната си трагичност, изгубил хармонията, покоя, потопен в „големите неща” на порасналите, където „всички лудата съдба ни стопанисва”. Контури, оразмерени между физически конкретното малко и едновременно космично свръхмерно, с

мащабите на безкрайно-вселенското, в което конкретните живи неща са премодулирани и мирогледно-смыслово надградени: „И оня чернозем, и тая глина клисавя, / добрата угар, сипея с одрана кожа, нас всички лудата съдба ни стопанисва / тъй както иска – или както може! / Когато ме захвърли тя да буренясвам, / бе сякаш урочасала щурците черни / по цели ноци да скриптят, че аз съм / накрай света, земя във заточение. / Освен щурците, нямах нищо друго, но през туптенето на тишината дива / дочухах как събития с горещи плугове / орат сред шумната вселенска нива... / А зазвънтя ли с класове през юни, / да заскриптят на жътвен лад щурците / и заточеният накрай града мравуняк / да ме провиди като своя житница.” („**Накрай света**”). И глас, характерен с търсенето на тази изгубена хармония с аристократичната си, осъзната трагичност на безпокоя, жадна и рисуваща това другото. И друг глас и постигната магично-детска реалност – през пантеистично-рустикалното вглеждане и сътворяване – средство за намерена цялост и хармонизирана жива природа. Това като творчески и екзистенциален път. И смыслово-образното разпространение между това движение „от-към”, между двата гласа – на тревожната дисхармонична, „съзряла” човешка природа, сетивност и мироглед, и между хармонизираната, самодостатъчна, нетърсеща, постигнала всичко, детска природа – това циркулиране между двете начала и гласове всъщност са контурите на поетическия творчески свят въобще, и осмислеността му. И също първото, „зряло” начало/глас се осмисля през второто, намирайки себе си, възможно е единствено през това второ, пантеистично-детско. В контекста на поетическото развитие/творческо разкриване, второто, детско, е обяснено и значимо през трагизма и измъчената изгубеност на/в „големия свят” от първия глас/начало. Емблематично и силно програмно, отнесено към този „първи глас” на „големия свят” е „**Нощен опит за бягство**”. Лирическите мотивите рисуват крайната, последна граница на разбягала се, дисхармонизирана и трагична, търсещо-изгубена човешка природа в пътя/екзистенциално движение „от-към”: „Падна мракът и колко невинни гласчета премаза... / без надежда за помощ бучи денонощното бедствие / (затова загрубя и мъчително среща слухът ми / вашата тихичка азбука, звуци от детството). / И се лута от стая във стая душата ми птица, / охкат сенките в тъмното, скърца от ужас кревата, / но открия ли изход в съня, окрилен ще затичам / към зеления бряг обетован – и все по-нататък... / нека пак да се гмурна в тревата,

отново да стана / първолак във вечерното училище на шурците! / Мои първи природи, мои читанки опустошени, / нима ме оставихте сивата лудница сам да избродя? / Политнал насън, ще потърся последно спасение / в най-синьото кътче на моята втора природа.”. Всичко е тук, целият предопределен и впоследствие извървян път на лирически субект, неговото търсене, лутане и намиране, битийно-познавателно и мирогледно оразмерено между първия и втори глас, на „големия свят” и на детските начала. Като езикът в книгите за „възрастни” е носещ същностно в себе си другият, от книгите за деца на поета. И почти целият стихотворен свод в този дял е двоично, дълбинно посветен на „големия” и „малък” човек, и на един друг, трети, неделим, обединителен образ-събирателна на първите два. Като така светът се събира от разроената си противоречиво-скептична многоликост, в единна обединена и примирила антагонизмите цялост, в трети реално-иреален свят, граден в дебрите на художествената тъкан. А „тишината” и „крясъкът” (по Св. Йгов) са външен, стихотворен израз на съществуващите линейно в развойния път и синхронно в езиковата същност „голям” и „малък” човек, осмислени от центраращата линия на знаковото и цялостно присъстващо движение „от-към” по напълно еднакъв начин и в сборниците за деца, и в книгите за „възрастни”, с пълната условност на това разграничение. И така е постигнатата хармоничната цялост и екзистенциален покой в реалното през разкриването дълбинния смисъл на светоустроението и чрез снемането като нещо съществуващо на вълшебно-магичното – през двата гласа – на „големия” и на „детето/детското”. Което е хуманизъм-апология на човешкото и на цялостния човек, положен, битийно-трагично бедстващ, в света на фрагментираното съзнание и познание, на отмиращата човешка природа и цинично-лъжовна действителност на „големия човек”. А поетическият език в книгите за деца и за „големи” е две страни от неделимото цялостно творческо развитие. И там, с лирически субект на „големия свят”, се подготвя същинското навлизане в поетовата същност, достигната в/с книгите за деца. И това, което не може да се назове с гласа на „големия човек” е възможно вече с гласа на „детето/детското”. Там е постигнат и диреният покой, надмогната е екзистенциалната, трагична изгубеност. Постигната е идейно-естетическата творческа цялост едновременно с окръгленото извървяно двуначалие на този дуалистичен лирически двуглас. Поради тези свръхдълбинни творчески причини в книгите за „възрастни” на Ив.

Цанев са иманентно и неделимо вписани „детското”, детските гласове/начала, като езикови, образно-изказни, философски достигания и послания – през изобразителния ракурс на смирено-стаеното, метафизирано-одухотворяващо, преформулиращо и пренаредило видимото, през вътрешната светлина и смисъл на нещата и битието, орелефно-трансцендентната им същност, с екзистенциалното „родинодирене” и намиране на спасителната изгубена цялост в детството/образа на детето, на природно-пантеистичната непоковареност и чистота с вариациите на този образ. Значимият дял от „книгите за деца” са доизясняващо насъщен нюанс, допълващ всеобщата защитна идейна творческа теза въобще. „*Небето къде е? / Отсам и отвъд / белее... белее... / и пада снегът. / Далече-далече по снежния път / стъмнява се вече и пада снегът... / Децата се гушкат / във топлия кът, / комините пушат / и пада снегът.*” („**И пада снегът**”). Същността и окончателните подстъпи в пътя и следваните/носени съкровени дълбини на поетическото свръхсъзнание е в образотворческото назоваване на детския свят и природата в едно, като случваща се и всеобгръщаща тайна, загадка, потвърждаваща творческите интуиции и постигания. Показателно в този смисъл е нежното и непоклатимо внушение в „**И пада снегът**”, където лирическият шедьовър формално-изказно едновременно е въплътил ефирно-невербалния глас на това природно тайнство и на детската вселена със стаено-съкровено говорене на истинския човек и душа, която винаги е детска. В такъв порядък рисуваните образи в стихотворните текстове, единно присъстващи и в двата дяла от поезията на Иван Цанев са буквени знаци от азбука и тъкан на творческото и рисуваната реалност – пчели, цветя, минзухари, омайничета, щурчета, творящи вълшебства – в обединителен семантичен ред, единосъщно с течащия промисъл и природна цялост: „чудни небеса”, чудеса, „осмото чудо”, „малкото жабче”, „слънце(то) босоного”, мравките и мравунякът, чухалче(то), щъркелът, вятърът, снегът, слънцето, водата и водопадът, таралежът, папагалите какаду, момчето първолак; Омагьосана(та)/омагьосваща пеперуда – „безименна пръхаща тайна”, слънчогледите с училището им и техният кръговрат със слънцето, ефирно изписаните небесни пътеписи на птиците, неразчетими по небето; Дъждът и момчето, като празнична детска игра с дъгата над тях и калинката, нашепваща клетвено – „с мен върви докрай, защото след мен под небесната дъга... ще бъдем най-щастливите”, и за „щастieto е жребче... към някакво поле далечно”;

И хлапакът момче с изтеклия момчешки ден – след пеперуда, в гонитба луда, изгубващ миговете с негата на нещото – изтекло и търсено край светулките и щурчетата на залязващия ден; В „*звездобройската азбука*” и поетът звездоброец с „*небесните букви*” и седемте небета със звездната книга, където „*съненото слънце*” е „*зачудено дете*” в една образно-метонимна лирична феерия. И сякаш, целенасочено-осъзнато, през всичко това тече процесът с насищане на тоновете в цялостната творческа картина на поета. Рамката, мирогледният хоризонт, емоционално-чувствената тъкан е към този одуховностен, в дълбочина озарен от цялостния смисъл на един неафиширан дълбинен рустикален пантеизъм, станал идеен образ-символ на голямата единна идея в тази поезия, въплътена до религиозно-философско въздигане по вертикалата към божествените означения на Небе, Природа, Свят, Негов Промисъл. Природните персонажи и разгърнати сюжети, мощно обгърнати от детската чувственост, свят, поглед, незаменимо съграждат централния образно-изказан конструкт в творчеството на поета, с който единствено то цялостно се осветява смислово и е възможно, довършено. Смиреното, стаено лирическо говорене, именно през плеядата-пантеон на „малките неща” от детството, детето е и този централен конструкт – с погледа, вгледан и обживян чрез тях, очертал силуета на поетическия свят, синхронен и различен, опозитивен и разширяващ големия свят, съградил трети – реално-магичен и най-истински. Това е, със своя цялостен, завършен силует, поезия в защита на живота, човека и човешкото в Промисъла-Сътворение, издигната и постигната със силата на най-органични поетически творчески средства, мощни изказни похвати, открития и внушения, издигнати от лиричност за самата себе си в реална, ореалностена Вяра във всеобхватния добър смисъл на цялото, че всичко се движи по волята от и за добро, и от една всеобхватна омиротвореност. Езикът тук става сакрализиран образно-изказан свръхсвят, от живота до иреалния, разширен и най-дълбинен негов израз. Така той вече не е само естетически съотнесен, а и духовно, рисуващ/сътворяващ свят не от/за себе си, да изобрази и се изпее, но и за да достигне и „повика” Невидимото, в което с тъканта си този език вярва и живее, за да го въплъти, защити и докаже сбъднатостта му. Тоналността, мелодиите на вътрешния смисъл и послание в слога на „детските” стихове е посветен на тази идея – вяра и доказване, сакрализирано лирически въплътено внушение, че е така. Изчистеният свят от „шума на сивата лудница”, вървял в творческото разгръщане

през „големите” и „детски” книги неотменно към това освобождаване на идеята, достига в стиховете за деца своя завършек и цел, най-високата си миросгледно-естетическа точка. Този изчистен и така завършен свят е истинският, в който сме поставени. Неговото постоянно разкриване, пресътворяване, разгръщане на здрачните завеси от тъга и отмрели, груби, пораснали хора – е радост и истинският живот. Отдалечаването и загръщането на завесите, потъването в „големия свят” е отмиране и гибел за всичко. Поради това, чисто текстологично, е безкрайно и всеобхватно значението на детето, детското, детският свят, издигнати в духовно-реални, екзистенциално-етични основания за поетическия и видимия свят. Цветната и звучна, всеизравняваща феерия на виталистичния порив в детското съзнание е единосьщна с вятър, с течеща вода, дъжд и дъга в събитийната природна цялост, прелитащи пчели, свирещи щурчета, с видяното само от детския поглед „осмо чудо”: *„Големите щурци си свирят / и нощем, в тъмното дори, / а малките щурчета спират / да свирят, щом се свечери...”* (**„Дневни щурчета”**); *„Грешка има дядо, който смята, / че под тези чудни небеса / ставали са / долу на земята / седем – само седем? – чудеса. / Дядо е броил до седмо чудо, / ама то отдавна е било. / Ей го осмото! / Върти се лудо / чудното / виенско колело!”* (**„Осмо чудо”**). *„Веселата мистерия”* – с *„утре, днес и вчера / смесени в едно са. / Кой ги омагьоса?... / в хороводен ритъм / сред лозята скита / и събира всички / косове, пчелички, / мравки и щурчета... / С дивните си тайни...”*. Децата са част от този феерично-магичен кръговрат и са изравнени, по произход, чистота и същност, сред косове, пчелички, мравки и щурчета, във „веселата мистерия”, омагьосала всичко, през което провиждащият, всеобщ „хороводен ритъм” – на Цялото и Тайната – е интерпретация на всеобхватния смисъл, видян през природната, сезонна всепомиряваща хармония на ставането, на жизнената надреално подсигурана подреденост. Радостта от празника на вписалата всичко в себе си природна събитийност и омиротворяваща тоналност в стихотворението **„Весела мистерия”**, като програмно въобще за творческите интенции: с невидимата и над/през всичко ръка, която „омагьосва”, дава своята висша санкция на всеобхватната (Си) сигурност, въплътена поетологично в образа на гроздобера, мистерията с „хороводния си ритъм” – като всепроникващ виталистичен порив на добрата добротворна стихия, като вятър, вода, поток на време и сезони, водещ ни по своето нанякъде, на което да вярваме, успокоени, където всичко е

добро, с меки физически и душевни „форми”, стаен и пораждащ добро живот, в една реална и добра вселенна цялост. И единствено – конкретно текстологично – от покоя на тази вселенна цялост човешката природа тук долавя и се слива със съкровено то си „Аз”, със синонима на този всепроникващ покой в облика си лирически тон на „Тишината”, осезаема като вятър, време и въздух, Тишина на Промисъла и неотменната добра, всеобща цялост. И тук кръгът от рисуваната картина се затваря. Образът-символ в „*Дърво на хълма*” е плътно дорисуван, озарен, осветен от дирения екзистенциално-творчески смисъл, намерен, защитен и достигнат. И не декларативно-философично, а по най-силния Иван-Цаневски, стилистично и духовно обогатен начин – с най-живата и извисена приживе битийно поетическа форма, която не доказва, а живее, не защитава, а е самата словесно-физическа и озарено-одуховностена постигната Природа. И смеем да твърдим, че именно това, в контекста на един „висок модернизъм”, и чрез своите външно заявени езикови „да-конструкции” е пресичане и vyplъщение на заклинателно-жреческото начало в родната ни поезия, приносно изявен, въведен знаков похват и мотив от Иван Цанев в новата традиция през втората половина на 20 в. и нататък. И тук, със затворения развоен кръг, „*Дърво на хълма*”, извън творческата процесуалност и едновременно като централен свръхобраз-символ в иманентната, съкровена същност на тази поезия, е стихотворен текст, който затваря и всепобира в себе си творческия път и движещи дълбинни лирически интуиции, центростремително и образно-семантично озарени от този всепроникващ виталистично ставащ жив смисъл на цялостта. И тогава Клетвата е на мястото си, още по-ясна и завършено значима. Картината – къде и как, е близка, достижима и осезаема, екзистенциално постигната, вдъхновението е празнично, всепобедно с този свой виталистичен порив, осмислено надделял „сивата лудница” на падналото, отмиращо битие при големия човек и свят. Единият лирично-етичен ракурс е сменил и победил другия в творческия път, през търсещото, преживяно физически страдание на лирическия субект. Единият живот, на големите неща и свят, е надмогнат в лиричен, идейно-философски и битиен смисъл, като езиково-изказно, формално постигане и като всичко останало от стаената, тиха, смирена, всепобеждаваща сила на „малкия свят” с природата и детското, еднакво сакрализиращи и безхитростно чисти. И тогава Клетвата е ясна: „*Да не забравям никога, че има / дърво на хълма*”, дори далече, където и да е, без име, (т.е. абстрактно-безкрайно

и реално-иреално) то единствено дава живот, сили, добра воля за довършен път, право за това. Защото – „...*То ще ми напомня / как будните очи в тревата скитат, / как в дълбините на нощта бездомна / поникват гласовете на шурците...*”. И клетвата, в сетнешните завършечни стихове, се прелива естествено в меко аристократично пожелание, молба/молитва: „*Нека ме обича / и не забравя никога за мене*”. Защото аз по участ и длъжност, жречески носил и разкрил, като го зная и съм до него, го заслужавам да съм с/в него: „*То е безименно, ще го наричам / търпение и тишина зелена...*”. И веднага после – неуловимата (му) висока сянка (на това неназовимо) „Дърво” е признато и като – „*тъй стройна плът на мисълта ми*”, съположено/ситуирано ценностно-физически – „*на хълма, с облаците слято, / заслушано във приказките тъмни, / които му нашепва вятърът.*”. И така надделяла вече етично-ценностно разкъсващата власт на профанния, паднал, отмиращ видим „голям свят” на порасалия и изгубен човек, мъжествената строга тоналност на лирическия субект, гръмовно-стаена и все така обърната в безпокоя към „*приказките тъмни*”, е обвита в постигнатия и живян покой с трагично-героичните нюанси в този „*нашепващ вятър*” (...).

ЛИТЕРАТУРА

Игов, С. (1977; 2020). Поетът Иван Цанев. *Родна реч*, 1977; Съвременници. Том 1: Поети. Варна: LiterNet, 18.01.2020.

Цанев, Ив. Накрай света; Нощен опит за бягство; И пада снегът; Дневни шурчета; Осмо чудо; Весела мистерия; Дърво на хълма. /Цитатите по/. – 33 стихотворения (Избрано). Пловдив, 2015; Дневни шурчета. Избрани творби. С., 2019.

REFERENCES

Igov, S. (1977; 2020). The poet Ivan Tsanev. *Native Speech*, 1977; Contemporaries. Volume 1: Poets. Varna: LiterNet, 18.01.2020.

Tsanev, Iv. At the end of the world; Night escape attempt; And the snow falls; Daytime crickets; The eighth miracle; A merry mystery; Tree on the hill. / Quotes on /. - 33 poems (Selected). Plovdiv, 2015; Day crickets. Selected works. S., 2019.

Author Info:

Assist. Prof. **Plamen Penev Penev**, PhD
Faculty of Education
Trakia University - Stara Zagora
e-mail: plamenpenev1971@abv.bg